

УДК 376.015.31-056.36

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-109-2-50-58>

ДУХОВНІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВСТАНОВЛЕННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

В. К. Звєкова

ORCID 0000-0002-6044-8814

Ю. В. Холостенко

ORCID 0000-0002-5802-4553

С. М. Звєкова

ORCID 0009-0005-6120-2903

Формування духовної культури базується на основних закономірностях виховання, яке пристосовується до суспільних потреб та умов. Україна як незалежна держава активно працює над формуванням національної свідомості у школярів, виховуючи в них любов до Вітчизни, рідної мови, свого народу та його культури. Це створює основу для високої духовності та усвідомленого ставлення до світу. У процесі виховання актуальним залишається формування загальнолюдських моральних цінностей. Сучасна ситуація свідчить про загрозу обмеженості свідомості та девальвацію морально-духовних цінностей. Це створює потребу у створенні умов, які сприятимуть розвитку духовного світу учнів і підвищенню рівня моральної культури.

У статті розглядається роль духовності у формуванні самоповаги та поваги до інших у дітей з мовленнєвими порушеннями. Висвітлено, як духовні цінності впливають на якість взаємодії та сприйняття інших, що є важливим для ефективного розвитку комунікативних навичок та соціальної адаптації у цієї категорії дітей. Аргументується, що включення духовності в корекційну роботу має потенціал позитивно вплинути на загальний розвиток та підвищити якість їхнього життя. Дитяче мовлення та сприйняття світу нерозривно пов'язані з цінностями та орієнтирами, які формуються в дитинстві. Духовність як важливий аспект людського життя може мати значний вплив на процес розвитку мовлення дитини. Доводиться, що духовність допомагає встановити ціннісні орієнтири у цьому процесі.

В рамках даного дослідження було проведено докладний порівняльний аналіз наявних досліджень з обраної теми. Цей аналіз дозволив виокремити ключові аспекти, які мали великий вплив на формування самоповаги та поваги до інших у дітей з мовленнєвими порушеннями. Окрім того, були визначені групи впливу, такі як сімейне середовище, педагогічна практика та соціальне оточення, які мають вагомий вплив на розвиток духовних цінностей та формування поваги до інших у дітей з мовленнєвими порушеннями.

Ключові слова: *духовність, самоповага, повага до інших, мовленнєві порушення, корекційна робота, комунікативні навички.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Проблема розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями в контексті духовних цінностей та формування самоповаги та поваги до інших є актуальною як у науковому, так і у практичному плані. Значна частина дітей з мовленнєвими порушеннями стикається з труднощами в соціальній адаптації та формуванні власної ідентичності через відчуття меншої цінності та недостатню повагу до своїх можливостей у відношенні до інших дітей. Це створює необхідність вивчення та розробки методів та підходів, які б дозволили враховувати духовні аспекти в роботі з цією категорією дітей для покращення їхнього соціального та психологічного благополуччя.

Духовність сьогодні має особливе значення в умовах розмаїття виборів і можливостей, які пропонує життя. Вибір цінностей стає важливим фактором, що визначає життєвий шлях кожної особистості. Проблеми виховання духовності привертають увагу не лише гуманітарних наук, а й природничих досліджень, педагогічної громадськості та творчої інтелігенції.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблем духовності відомою вченістю здійснювались вже з давніх часів, і цієї теми торкалися такі визначні педагоги, як Я. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег, В. Сухомлинський.

Дослідженню проблеми ціннісних орієнтацій значну увагу приділив Г. Сковорода, К. Ушинський, Б. Грінченко, С. Русова. Їхні напрацювання стали основою для роботи наукових шкіл Г. Костюка, О. Запорожця. Традиція наукового пошуку, присвячена ціннісному зростанню особистості, має продовження у роботі співробітників лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (В. Котирло, С. Кулачківської, С. Ладивір, Т. Піроженко, І. Карабаєвої, В. Карасьової, Л. Солов'йової). Вони усі звертали увагу на те, що духовне виховання учнів залежить від декількох ключових чинників: праці, сім'ї, школи та вчителя.

Особистісний підхід до духовного світу дитини та виховання в ній християнської моралі були головними пріоритетами для Я. Коменського, Й. Песталоцці, Г. Ващенко, К. Ушинського. Григорій Ващенко вважав, що ідеал виховання має включати в себе патріотизм та духовність. Дослідження вчених, які були згадані, визначили значущість формування ціннісних орієнтацій для повноцінного розвитку особистості.

Особливу увагу приділено розкриттю механізму формування моральних цінностей і ціннісних орієнтацій. Це важливий аспект, оскільки ці цінності створюють основу для життя в суспільстві та взаємодії з іншими людьми. Дослідники (А. Богуш, Л. Кoberник, О. Коханова, А. Лазрук, А. Тюріна та інші) також довели значущість першої, дошкільної ланки освіти у формуванні ціннісних орієнтацій особистості. Цей період в житті дитини є ключовим для формування основних цінностей та навичок, які впливають на її майбутнє. Вчені також визначили засоби, які сприяють цьому процесу, що дозволяє ефективно впливати на формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку.

Серед невирішених аспектів спільної проблеми: баланс між технологічним прогресом і духовним розвитком; виховання дітей у сучасному суспільстві; сприяння культурному і духовному відродженню; пошук шляхів виходу із кризової ситуації.

Мета дослідження. Дане дослідження спрямоване на дослідження впливу духовності на формування самоповаги та поваги до інших у дітей з мовленнєвими порушеннями.

Основним завданням є аналіз взаємозв'язку між духовними цінностями та психологічними аспектами розвитку дітей з ООП у контексті корекційної роботи. Результати дослідження мають на меті визначити можливості та перспективи використання духовних аспектів у підвищенні якості життя та соціальної адаптації цієї категорії дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Проблема формування духовних цінностей у молоді є дійсно актуальною, особливо в сучасному соціальному контексті. Бездуховність, розповсюдження технократичних уявлень та зростання суспільних проблем, пов'язаних з моральними аспектами, вимагають уваги та дії для вирішення цих питань. Духовне відродження української нації передбачає не лише відновлення культурних та духовних традицій, але й активну роботу з формування моральних цінностей та освіти молодого покоління. Важливо забезпечити доступ до духовних цінностей через освіту, культурні програми, медіа-проекти та інші інструменти, що сприяють розвитку моральної самосвідомості та відповідального ставлення до життя (Лазрук, 2003).

На сьогоднішній день духовність має широкий спектр розуміння у різних культурних, філософських і релігійних системах. Вона може охоплювати різні аспекти життя і виявлятися у різних формах. Розділення на світський та релігійний, естетичний та філософський підходи до духовності відображає різноманітність інтерпретацій цього поняття. Духовність як внутрішній стан гармонії і осмислення справді виникає у самій людині через внутрішню роботу і осмислення життєвих процесів і явищ. Це може бути пов'язане з пошуком сенсу життя, прагненням до духовного зростання, відчуттям спільноти зі світом навколо себе, а також з особистісними цінностями і переконаннями.

Формування мовленнєвої компетентності є одним із пріоритетних завдань всебічного гармонійного розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Мовленнєві вади негативно впливають на всі психічні функції, відображаються на діяльності та поведінці дитини, а важкі порушення мовлення впливають на розумовий розвиток і формування вищих рівнів пізнавальної діяльності. Вчасно сформовані фонематичні процеси є основою для чіткої звуковимови, правильної побудови складової структури слова, фундаментом для оволодіння граматичною стороною мовлення, успішного опанування письмом та читанням (Богущ, 2000).

Підвищення ефективності корекційної логопедичної роботи з усунення порушень фонематичних процесів у дітей дошкільного віку є актуальною проблемою логопедії. За статистикою, кількість дітей з порушеннями мовлення щороку збільшується, що визначає необхідність пошуку більш ефективних шляхів спеціального виховання та навчання. Тому інноваційні методи набувають все більшого значення в діяльності вчителя-логопеда, орієнтованій на корекційно-розвивальну роботу. Педагог, який працює з інноваційними ігровими технологіями для дітей з порушеннями мовлення, повинен бути готовий адаптувати свій підхід та методику відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини (Богущ, 2009).

Крім того, важливою є роль сім'ї, школи та громадських установ у вихованні молоді на основі гуманістичних цінностей, поваги до інших та відповідальності за свої дії. Інтеграція духовних аспектів у виховний процес допоможе створити гармонійне суспільство, де кожна особистість розуміє свої цінності та має здатність віддавати їм перевагу в житті. Сім'я відіграє ключову роль у формуванні духовних цінностей, самоповаги та поваги до інших у дітей з мовленнєвими порушеннями. Важливо враховувати, як сімейне середовище впливає на психосоціальний розвиток дитини з особливими потребами в мовленнєвій корекції.

Сім'я, що підтримує дитину з мовленнєвими проблемами, розуміє її особливості та допомагає виявляти внутрішні ресурси для саморозвитку,

сприяє позитивному ставленню до себе та навколишнього світу. Сімейне середовище сприяє вихованню духовних цінностей, які стають фундаментом для розвитку самоповаги, емпатії та поваги до інших. Батьки як приклади демонструють значення взаємоповаги, толерантності та розуміння, що впливає на формування відповідних цінностей у дітей. Здатність сім'ї дати психологічну підтримку дитині в усвідомленні її потенціалу та управлінні емоціями є важливим фактором для позитивного психосоціального розвитку. Педагог має бути гнучким, креативним і готовим до постійного навчання, щоб ефективно використовувати інноваційні ігрові технології та максимально сприяти мовленнєвому розвитку кожної дитини (Рабійчук, 2012).

Духовність як складник психосоціального розвитку має значний вплив на формування самоповаги та поваги до інших у дітей з мовленнєвими порушеннями. Дослідження показують, що розвинута духовність сприяє психологічній стійкості та позитивному ставленню до себе та інших, особливо у вразливих категоріях дітей. По-перше, духовність допомагає дітям з мовленнєвими порушеннями знайти внутрішні ресурси для подолання труднощів та розвитку позитивного самовідчуття. Розуміння своїх цінностей та життєвої мети сприяє формуванню стійкого психічного стану. По-друге, духовні цінності сприяють формуванню емпатії та поваги до інших. Діти, які виховуються в духовних цінностях, частіше проявляють розуміння, терпимість та уважність до потреб та почуттів інших, що сприяє покращенню якості взаємодії з оточуючими. Таким чином, вплив духовності на формування самоповаги та поваги до інших у дітей з мовленнєвими порушеннями є суттєвим фактором, який слід враховувати в психологічній та корекційній роботі з цією категорією дітей (Тюріна, 2006).

Усе це підкреслює важливість позитивного, підтримуючого та виховного середовища сім'ї для дітей з мовленнєвими порушеннями, що сприяє їхньому психосоціальному розвитку та формуванню духовних цінностей. Процес становлення та розвитку духовності у людини залежить від різних факторів, включаючи як соціальні впливи, так і індивідуальні природжені особливості. Кожна особистість має свої унікальні психофізіологічні властивості, які впливають на її сприйняття та відношення до духовності. Особливу роль у формуванні та розвитку духовності відіграє наявність потреби в постійному самовдосконаленні.

Аналіз наукових джерел дозволяє виявити особливості формування духовних цінностей у дітей з особливими освітніми потребами. Важливою частиною цього процесу є перетворення зовнішніх моральних норм у внутрішні мотиви діяльності, що допомагає у вихованні відповідальних та морально свідомих особистостей. Рання дитячий вік є ключовим для

формування духовних норм і ідеалів у дитини. Саме на цьому етапі закладається надійний фундамент духовності, який включає опанування моральних правил і норм поведінки, формування почуттів, духовних переконань, а також навички духовної поведінки у суспільстві (Коханова, 2015).

Родина відіграє вирішальну роль у формуванні цих якостей. Батьки, вихователі та інші близькі люди, які оточують дитину, мають демонструвати прикладну духовність у своїх діях і поведінці. Важливо, щоб конкретні дії батьків стали ідеалом для дітей і заклали основи духовних чеснот. Кожна духовно цінна дія батьків і близьких стає основою для формування в дитини благородних духовно-моральних якостей. Дійсно, навіть незначні аморальні вчинки вихователів можуть залишити негативний слід у душі дитини і негативно вплинути на її розвиток та становлення духовного багатства. Тому важливо, щоб дорослі були уважними до своєї поведінки та навичок, які вони передають молодшому поколінню (Коберник, 2008).

Активізація зусиль, спрямованих на розвиток духовності, виховання поваги до історичної спадщини та укорінення загальнолюдських моральних цінностей є важливими кроками у вирішенні цих проблем. Це вимагає пошуку балансу між технологічним прогресом і збереженням глибинних цінностей, які становлять основу нашої культури і духовності. Розвиток життєвої компетентності кожної особистості і її впевненості у майбутньому є також ключовими аспектами виходу з кризової ситуації. Слушними в цьому сенсі є зауваження І. Ільїна, який наголошував на важливості серця, совісті і віри в формуванні здорової культури. Без цих аспектів культура стає «хворою» і може призвести до кризових ситуацій, які ми спостерігаємо сьогодні. Тому важливо не лише розвивати технології і економіку, а й звертати увагу на духовність та цінності, які зберігають гармонію в суспільстві.

Висновки і перспективи майбутніх досліджень. Недостатнє людське спілкування, агресивне інформаційне середовище, а також недоліки виховання можуть пригнічувати розвиток дитини як особистості. Особливо це стосується дошкільного віку, коли формуються основні моральні та етичні цінності. Тому важливо вдосконалювати підходи до виховання, акцентуючи увагу на розвитку емпатії, милосердя, самостійного мислення, творчості та культури спілкування. Отже, формування духовності у людини є складним процесом, який відбувається під впливом різних умов. Ці умови включають об'єктивні природні і соціальні фактори, виховний вплив на особистість, активну участь у практичній діяльності та самовиховання. Основою духовного світу особистості є знання, розум, віра та переконання.

Віра та переконання утворюють основу формування світогляду особистості, впливаючи на її цінності та моральні уявлення.

Література

1. Богуш А. М. Духовність і моральність: виховний аспект. *Дошкільне виховання*, 2009. № 10. С. 4-7.
2. Богуш А. М. Дефініції «Дитинство», «Духовність» і «Довкілля» у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка. Ped. науки*. Луганськ, 2000. № 7. С. 14-19.
3. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*, 2008. № 4-5. С. 28-33.
4. Коханова О. П. Цінності та ціннісні орієнтації, їх роль у розвитку особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Психологічні науки*, 2015. Вип. 3. С. 108-112.
5. Лазрук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні. *Психологія і суспільство*, 2003. №2 (12). С. 19-37.
6. Рабійчук С. О. Місце ціннісних орієнтацій в цілісній системі виховання сучасних старшокласників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2012. Вип. 1.
7. Тюріна Т. Г. Формування духовних ціннісних орієнтацій – нагальна потреба нашої доби. *Вісник львівського університету. Сер. Педагогіка*, 2006. Вип. 21. Ч. 1. С. 104-112.

References

1. Bohush, A. M. (2009). Dukhovnist i moralnist: vykhovnyi aspekt [Spirituality and Morality: The Educational Aspect]. *Doshkilne vykhovannia. № 10*. S. 4–7 (ukr).
2. Bohush, A. M. (2000). Definititsii “Dytynstvo”, “Dukhovnist” i “Dovkillia” u pedahohichnii spadshchyni V. Sukhomlynskoho [Definitions of “Childhood”, “Spirituality”, and “Environment” in the Pedagogical Legacy of V. Sukhomlynsky]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. T. Shevchenka. Ped. nauky. Luhansk. № 7*. S. 14–19 (ukr).
3. Kobernyk, L. O. (2008). Rol ta mistse tsinnisnykh oriantatsii u formuvanni osobystosti [Values and Value Orientations: Their Role in Personality Development]. *Nauka i osvita. Naukovo-praktychnyi zhurnal pivdennoho naukovooho tsentru APN Ukrainy. № 4-5*. S. 28-33 (ukr).
4. Kokhanova, O. P. (2015). Tsinnosti ta tsinnisni oriientatsii, yikh rol u rozvytku osobystosti. [Values and Value Orientations: Their Role in Personality Development]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser. Psykholohichni nauky. Vyp. 3*. S. 108-112 (ukr).
5. Lazruk, A. (2003). Tsinnosti liudyny u naukovo-psykholohichnomu osmyslenni [Values of a person in scientific-psychological understanding]. *Psykhologhiia i suspilstvo. №2 (12)*. S. 19-37 (ukr).

6. Rabiichuk, S. O. (2012). Mistse tsinnisnykh oriientsatsii v tsilisnii systemi vykhovannia suchasnykh starshoklasnykiv [The place of value orientations in the integral system of education of modern high school students]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Vyp. 1* (ukr).
7. Tiurina, T. H. (2006). Formuvannia dukhovnykh tsinnisnykh oriientsatsii - nahalna potreba nashoi doby [The role of value orientations in the comprehensive system of education for contemporary high school students]. *Visnyk lvivskoho universytetu. Ser. Pedahohika. Vyp. 21. Ch. 1. S. 104-112* (ukr).

SPIRITUALITY AND ITS ROLE IN ESTABLISHING VALUE ORIENTATIONS IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

V. K. Zviekova, Yu. B. Kholostenko, S. M. Zviekova

The formation of spiritual culture is based on the fundamental principles of education, which are adapted to societal needs and conditions. As an independent state, Ukraine actively works towards shaping national consciousness among schoolchildren, fostering love for the homeland, native language, people, and culture. This creates a foundation for high spirituality and a conscious attitude towards the world. In the process of education, the formation of universal moral values remains relevant. The current situation underscores the threat of limited consciousness and the devaluation of moral-spiritual values. This necessitates the creation of conditions that promote the development of students' spiritual world and enhance the level of moral culture.

The article discusses the role of spirituality in forming self-respect and respect for others in children with speech disorders. It highlights how spiritual values influence the quality of interaction and perception of others, which is crucial for the effective development of communication skills and social adaptation in these children. Researchers argue convincingly that integrating spirituality into corrective work has the potential to positively impact overall development and enhance their quality of life. Children's speech and their perception of the world are closely intertwined with the values and orientations formed in childhood. Spirituality, as a significant aspect of human life, can have a profound impact on the process of a child's speech development. This article explores how spirituality helps establish value orientations in this process.

Within this study, a detailed comparative analysis of existing research on the chosen topic was conducted. This analysis allowed us to identify key aspects that significantly influence the development of self-respect and respect for others in children with speech disorders. Additionally, impact groups were identified, such as the family environment, educational practices, and social surroundings, which play a significant role in the development of spiritual values and the formation of respect for others in children with speech disorders.

Keywords: *spirituality, self-respect, respect for others, speech disorders, corrective work, communication skills.*

Звскова Вікторія Корніївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна). E-mail: vikazvekova19@gmail.com

Zviekova Viktoriia Korniiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of General Pedagogy and Special Education of Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine). E-mail: vikazvekova19@gmail.com

Холостенко Юлія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна). E-mail: Kholostenkoy@gmail.com

Kholostenko Yuliia Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Special Education of Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine). E-mail: Kholostenkoy@gmail.com

Звскова Світлана Миколаївна – викладач кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна). E-mail: zvekovasveta@ukr.net

Zviekova Svitlana Mykolaivna – Lecturer of the Department of General Pedagogy and Special Education of Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine). E-mail: zvekovasveta@ukr.net